

Hirvenliha metsästä kulutukseen

Markus Kankainen, Kaija Saarni ja Jyrki Pusenius

RIISTA - JA KALATALOUS
TUTKIMUKSIA JA SELVITYKSIÄ

7/2014

RIISTA- JA KALATALOUS

TUTKIMUKSIA JA SELVITYKSIÄ

7 / 2 0 1 4

Hirvenliha metsästä kulutukseen

Markus Kankainen, Kaija Saarni ja Jyrki Pusenius

Julkaisija:
Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos
Helsinki 2014

Kannen kuvat: Mikko Nieminen, Johannes Malmi

Julkaisujen myynti:
www.rktl.fi/julkaisut
verkkokauppa.juvenes.fi

Pdf-julkaisu verkossa:
www.rktl.fi/julkaisut/
ISBN 978-952-303-146-3 (Painettu)
ISBN 978-952-303-147-0 (Verkkojulkaisu)

ISSN 1799-4764 (Painettu)
ISSN 1799-4748 (Verkkojulkaisu)

Painopaikka: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print

Sisällys

Tiivistelmä	4
Sammandrag	5
Abstract	6
1. Hirven merkitys elintarvikkeena Suomessa.....	7
2. Organisoitu hirvenmetsästys vaikuttaa saalismääriin	8
2.1. Pyyntiluvat määräävät saalistason	8
2.2. Hirvenmetsästys on järjestäytyntä seuruejahtia.....	8
3. Hirvisaalismäärät	9
3.1. Hirvisaaliit ovat vaihdelleet voimakkaasti	9
3.2. Paikallinen päätöksenteko vahvistuu uudessa lupaprosessissa.....	9
4. Hirvenlihan jakelua säännellään elintarvikelaila	11
5. Seurueet päättävät saaliinjaosta.....	12
5.1. Suuri osuus hirvisaaliista metsästäjille	12
5.2. Seurueen yhteishenkilöiden näkemykset lihan myyntiin vaikuttavista tekijöistä	13
5.2.1 Lihan myyntiä rajoittavia ja edistäviä asioita	13
5.2.2 Suuret saalismäärät kasvattavat myyntihalukkuutta.....	14
5.2.3 Myyntihinnalla vähäinen merkitys myyntihalukkuuteen	15
6. Metsästäjien saaliin käyttö	17
6.1. Suurin osa lihasta kulutetaan metsästäjäkotitalouksissa, viidennes lähipiirissä	17
6.2. Metsästäjäkohtaiset saaliit vaihtelevat alueittain.....	18
6.3. Saalisosuudet ja hyöty liian pieniä myyntiä varten	19
7. Hirvenlihan kulutus	20
8. Yhteenveto ja päätelmät hirvenlihamarkkinoiden lisäämiseksi	21
Kiitokset.....	22
Viitteet.....	23
Liitteet.....	24

Tiivistelmä

Selvityksessä esitetään, miten hirvenlihamäärät kulkeutuvat kulutukseen ja mitkä tekijät vaikuttavat lihan käyttöön ja erityisesti hirvenlihamarkkinoihin. Raportissa arvioidaan lisäksi alustavasti muun muassa, miten saalismäärät vaikuttaisivat hirvenlihamarkkinoihin ja yhteenvedon yhteydessä arvioidaan, millä toimenpiteillä markkinoita olisi mahdollista kasvattaa.

Vuonna 2010 Suomessa syötiin noin 9 miljoonaa kiloa hirvenlihaa. Tästä määrästä metsästäjät kuluttivat noin 72 % omissa kotitalouksissaan, 20 % kulutettiin metsästäjien lähipiirissä, noin 2 % myytiin elintarvikejalostusyrityksille ja noin 6 % lahjoitettiin muille sidosryhmille.

Hirvenlihan markkinoita rajoittaa saalismäärän lisäksi erityisesti metsästyssaaliin sirpaloituminen metsästäjille ja elintarvikelainsäädäntö.

Asiasanat: arvoketju, elintarvike, hirvi, kulutus, liha

Kankainen, M., Saarni, K. & Pusenius, J. 2014. Hirvenliha metsästä kulutukseen. *Riista- ja kalatalous – Tutkimuksia ja selvityksiä* 7/2014. 25 s.

Sammandrag

I utredningen förklaras längs vilka vägar älgköttet går till konsumtion och vilka faktorer som påverkar användningen av älgkött och i synnerhet marknaden för älgkött. Dessutom bedömer rapporten preliminärt bland annat hur bytets storlek skulle påverka marknaden för älgkött och genom vilka åtgärder marknaden kunde växa.

År 2010 åts det ca 9 miljoner kilo älgkött i Finland. Av denna mängd konsumerade jägarna ca 72 procent i sina hushåll och 20 procent i jägarnas närkrets, medan ca 2 procent såldes på den öppna marknaden och ca 6 procent donerades till andra intressenter.

Marknaden för älgkött begränsas utöver av jaktresultatet i synnerhet av att jaktbytet splittas bland jägarna och av livsmedelslagstiftningen.

Nyckelord: värdekedja, livsmedel, älg, konsumtion, kött

Kankainen, M., Saarni, K. & Pusenius, J. 2014. Älgkött från skog till konsumtion. *Vilthushållning och fiskeri – Undersökningar och utredningar 7/2014*. 25 s.

Abstract

In the paper, we discuss how moose meat is delivered for consumption through players in the supply chain. We also explain how various factors influence consumption and discuss issues, such as hunting quotas, which affect the moose meat market. In addition, we seek to highlight some of the actions that might lead to growth in the moose meat market.

In 2010, around 9 million kilos of moose meat were consumed in Finland. About 72% of this meat was consumed in the hunters' own households and around 20% in households belonging to the hunters' social networks. Only 2% was sold on the open markets and 6% was supplied to other stakeholders, such as landowners.

The wide distribution of moose meat among hunters is one of the major issues explaining the small quantities of moose meat on the market. Sales are also constrained by the related law on foodstuffs. In addition, market quantities are affected by the moose population and the related hunting quotas.

Keywords: consumption, foodstuff, meat, moose, supply chain

Kankainen, M., Saarni, K. & Pusenius, J. 2014. Moose supply chain from forest to consumption. *Riista- ja kalatalous – Tutkimuksia ja selvityksiä* 7/2014. 25 s.

1. Hirven merkitys elintarvikkeena Suomessa

Hirvi on Suomen merkittävin saaliseläin. Vuosittaiset kaatomäärät ovat 2000-luvulla olleet 60 000–80 000 eläintä ja hirvenlihasaalis on kohonnut parhaimpina vuosina yli kymmeneen miljoonaan kiloon. Hirvenlihaa syödään Suomessa noin neljä kertaa niin paljon kuin poroa tai lammasta ja kulutus vastaa noin kymmenettä osaa naudanlihan kulutuksesta. Hirvieläinten metsästys koskettaa monia. Suomessa hirvijahtiin osallistuu vajaa 150 000 metsästäjää vuosittain (Toivonen 2009).

Suurista hirvenlihamääristä huolimatta vain pieni osa saaliista päätyy kaupallisille markkinoille. Aarnio ja Härkönen (2007) arvioivat, että alle 10 % saaliista päätyy teurastamoiden kautta vähittäismyyntiin. Saarni ym. (2007) arvioivat samana vuonna suurtaloustutkimuksessa, että ravintoloiden tai lounaskahviloiden kautta kotimaista hirvenlihaa kulutettiin vain noin 140 000 kiloa, mikä on noin 2 % kyseisen vuoden saalismäärästä. Suomen vähittäismarkkinoilla oli vuosina 2011–2013 enemmän Ruotsista ja Virosta tuotua kuin kotimaista hirvenlihaa haasteltujen seitsemän riistan jalostus/tukkuliikkeen mukaan.

Miksi kotimaista hirvenlihaa on niin niukasti markkinoilla? Miksi hirvenlihaa on vaikeampi hankkia kuin esimerkiksi poronlihaa, jonka vuosittainen tuotanto on vain viidennes hirvisaaliista? Syitä on monia: osa liittyy riistan yhteiskunnalliseen ohjaukseen, kuten metsästys- ja elintarvikehallintoon, osa liittyy sosiaaliseen toimintaympäristöön ja tärkeimpänä tekijänä lienee saaliiden hajanaisuus ja metsästyksen harrastusmainen luonne elintarvikkeen tuotantomuotona.

Tässä selvityksessä kuvataan vuoden 2010 hirvenlihan käyttöä, määriä ja siihen vaikuttavia tekijöitä hirvenlihan tarjontaketjussa metsästä kulutukseen. Tulokset perustuvat vuonna 2011 toteutettuun kyselyyn, joka lähetettiin hirviseurueen yhteyshenkilöille ja metsästäjille (liite). Selvityksessä haasteltiin myös riistaa jalostavia yrityksiä. Tutkimukseen osallistuneet yritykset on mainittu tämän artikkelin Kiitokset-luvussa.

2. Organisoitu hirvenmetsästys vaikuttaa saalismääriin

2.1. Pyyntiluvat määräävät saalistason

Suomen hirvikannan hoidon peruserä on kannan kestävä hoito siten, että kanta on elinvoimainen ja kannasta aiheutuvat vahingot pysyvät kohtuullisina. Vuotuinen hirvisaaliin määrä vaihtelee hirvikannan koon ja verotusasteen mukaan. Hirviseurat tai seurueet tekevät hirvenpyyntilupahakemukset alueelle, joilla niillä on metsästysoikeudet. Hakemukset toimitetaan riistanhoitoyhdistyksille, jotka antavat niistä lausunnon. Suomen riistakeskus tekee lopulliset pyyntilupapäätökset. Metsästysoikeus kuuluu maanomistajalle, ja metsästysoikeudet tavallisesti vuokrataan maanomistajilta. Maanomistaja päättää aina metsästysoikeudesta. Myönnettävien lupien ja siten saaliin määrä perustuu tavoiteltavaan alueelliseen hirvikantaan, jonka määrittelee alueellinen riistanneuvosto kuultuaan alueen sidosryhmiä (mm. maanomistajat, metsätalouden ja liikenneturvallisuuden intressiryhmät). Hirvenmetsästäjillä on tärkeä rooli metsästyksen lisäksi tuottaessaan tutkimukselle tietoa hirvikannan koon arviointia varten ja osallistumalla lupaprosessiin (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2005).

2.2. Hirvenmetsästys on järjestäytyntä seuruejajhtia

Metsästäjät järjestäytyvät tavallisesti seurueiksi, joissa määritellään jäseniä koskevat oikeudet ja velvollisuudet. Metsästys helpottuu, kun metsästykseseen osallistuu useita metsästäjiä. Lisäksi nykyinen vähimmäispinta-alarajoitukseen perustuva pyyntilupajärjestelmä tukee organisoitua toimintaa. Parhaiten metsästysoikeuden edellyttämä alueen hankkiminen onnistuu metsästysseuralta tai -seurueelta, joka usein koostuu henkilöistä, joilla on paikallisia, sosiaalisia tai maanomistukseen liittyviä siteitä metsästysalueeseen. Usein maanomistaja luovuttaa maa-alueet hirvenmetsästykseseen vastikkeetta maa- ja metsätaloudelle aiheutuvien hirvituhojen vähentämiseksi. Toisinaan maa-alueista maksetaan vuokraa tai osa saaliista annetaan maanomistajille kiitokseksi metsästysmahdollisuudesta.

Metsästysseurat tai useasta seurueesta koostuvat yhteislupakeskittymät hakevat hirvenmetsästyslupia alueille, joilla heillä on oikeus metsästä. Yhteislupakeskittymien tavoitteena on muodostaa suurempia aluekokonaisuuksia, jolloin alueellisesta metsästyksestä tulee joustavampaa ja alueen todellista hirvikantaa ja siihen liittyvää saalistusmäärää on helpompi arvioida ja hallinnoida.

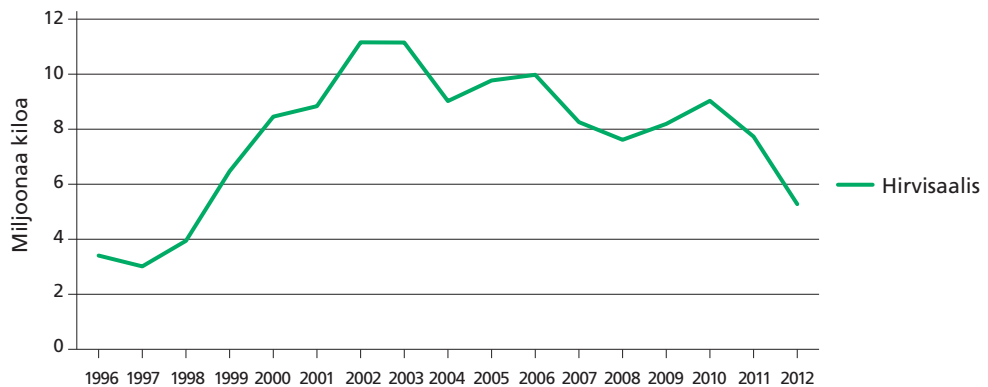
Vuosittaiset saalismäärät riippuvat lupamäärien lisäksi metsästyksen onnistumisesta ja alueen hirvikannasta. Tavallisesti seurueet pyrkivät mitoittamaan metsästyspaineen siten, että lupaviranomaisen määrittämät saalistavoitteet saavutetaan. Joillain alueilla metsästäjien määrä, metsästyksen vaikeus tai saaliseläinten vähyys saattavat kuitenkin vaikeuttaa tavoitesaaliin saavuttamista.

Hirvieläinten metsästykseseen on arvioitu osallistuvan vajaa puolet kaikista metsästäjistä. Kuitenkin metsästäjien määrä vaihtelee vuosittain, sillä pyyntilupien määrä vaikuttaa metsästyshalukkuuteen. Kun pyydettävää on enemmän, kasvaa hirvenpyytäjien määrä (Koskela ja Nygrén 2002).

3. Hirvisaalismäärät

3.1. Hirvisaaliit ovat vaihdelleet voimakkaasti

Pyyntilupamäärät ja siten saalismäärät ovat vaihdelleet viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana voimakkaasti (kuva 1). Vuosituhannen lopulla hirvikanta kasvoi erittäin nopeasti. Suuri kanta aiheutti useilla alueilla liikennevahinkoja ja merkittäviä ongelmia maa- ja metsätaloudelle, joten kanta alettiin harventaa tehokkaasti. Vuosina 2002 ja 2003 syksyn jahdeissa kaadettiin yli 84 000 eläintä, ja hirvenlihan vuosittainen tuotanto nousi 11 miljoonaan kiloon (RKTL, julkaisematon). Tämä jälkeen saalismäärät ovat edelleen pienentyneet hirvikannan koon pienentyessä.

Kuva 1. Hirvenlihan määrän vaihtelu teuraspainona.

Hirvisaaliit ovat vaihdelleet myös alueellisesti huomattavasti. Viime vuosina suurimmat hehtaarikohtaiset saaliit on saatu Pohjanmaalla, Kainuussa ja Etelä-Lapin alueilla, missä saaliit ovat kasvaneet yli 3 hirveen 1 000 hehtaaria kohti.

3.2. Paikallinen päätöksenteko vahvistuu uudessa lupaprosessissa

Suomen hirvikannan uuden hoitosuunnitelman tavoitteena on ylläpitää elinvoimaista ja vakaata hirvikantaa siten, että hirvien aiheuttamat vahingot ovat kohtuullisia. Koko Suomen mittakaavassa liikenteen ja metsätalouden hirvivahinkojen määrä näyttää kasvavan nopeasti, kun talvehtiva kanta ylittää 100 000 hirveä. On arvioitu, että suuremmat tiheydet kuin 6 hirveä/1 000 ha ovat monilla alueilla liian suuria suhteessa laitumien tuottoon (Nygrén 2009). Maa- ja metsätalousministeriön asettamat hirvikannan tavoitettiheydet ovat 1980-luvulta lähtien olleet maamme eteläpuoliskossa 2–5 hirveä/1 000 ha ja Lapissa 0,5–3 hirveä/1 000 ha. Koko Suomen kannan kooksi muutettuna tavoitteet ovat vastanneet enintään noin 100 000 hirven talvikantaa.

Hirvikannan uuden hoitosuunnitelman voimaantulon jälkeen alueelliset riistaneuvostot (edustavat riistakeskusalueen riistanhoitoyhdistyksiä, maakuntaliittoa, ELY-keskusta, metsäkeskusta sekä alueellisesti merkittäviä maanomistajajärjestöjä) asettavat hirvikannan kokoa ja rakennetta koskevat tavoitteet hirvitalousalueittain (koko 200 000–1 000 000 ha). Hirvikannan tavoitetiheydet tulevat todennäköisesti ottamaan nykyistä paremmin huomioon paikalliset olosuhteet (mm. vahinkoriski ja luonnon tuottavuus). Vahinkojen ja kannan koon voimakkaan riippuvuuden vuoksi on kuitenkin luultavaa, että valtakunnan mittakaavassa tavoitteellinen hirven talvikannan koko ei kasva yli 100 000 yksilön. Kannanhoitosuunnitelmassa on myös tavoitteena tasoittaa aikuiskannan liian naarasvoittoiseksi vääristynyttä sukupuolisuhdetta. Tämä tulee pienentämään koko aikuiskantaa kohden laskettua vasatuottoa. Nämä tavoitteet huomioiden hirvien lihan vuotuinen määrä on jatkossa todennäköisesti korkeintaan noin 7 miljoonaa kg/vuosi.

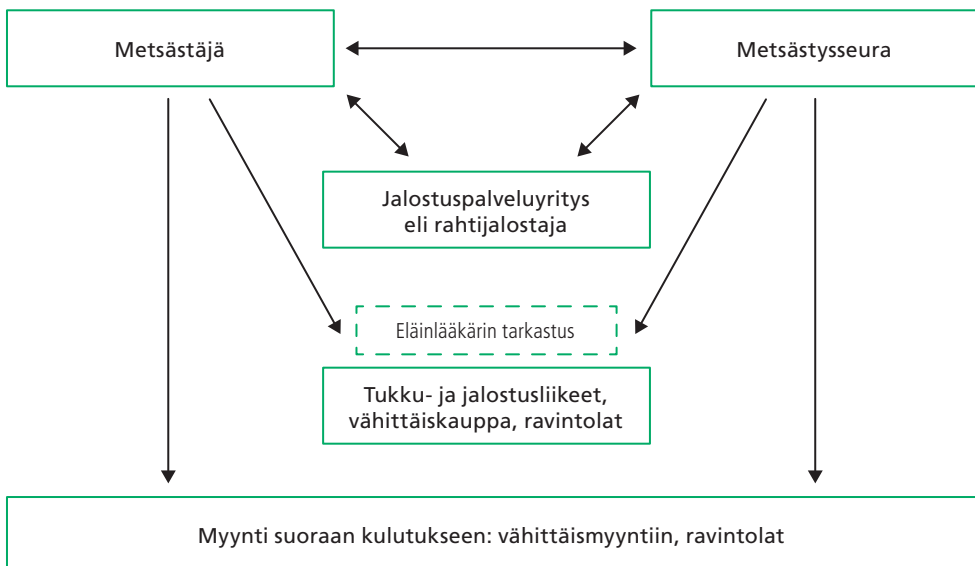
4. Hirvenlihan jakelua säännellään elintarvikelaililla

Metsästyssseurueiksi järjestäytyneet metsästäjät päättävät lähtökohtaisesti riistasaaliin käytöstä. Saaliin jakelua rajoittaa kuitenkin esimerkiksi elintarvikelaki. Metsästyssseurueiden organisoima hirvenmetsästyminen on lainsäädännön mukaan elintarvikkeiden alkutuotantoa, joten metsästetyn hirvenlihan tarkastukseen, käsittelyyn ja myyntiin sovelletaan elintarvikelainsäädäntöä.

Lain säännösten mukaan eläinlääkärin on tarkastettava elintarvikeketjuun siirtyvä liha. Hirven ja muun luonnonvaraisen riistan käsittelyä ja luovuttamista ei kuitenkaan säännellä yhtä tiukasti kuin muuta elintarviketuotantoa. Hirvenmetsästyksessä voidaan tarkastamatonta lihaa luovuttaa suoraan kulutukseen, jos toiminasta ei synny terveydellistä riskiä ja lihamäärät ovat vähäisiä.

Kuitenkaan jalostettua lihaa ei saa myydä tarkastamattomana elintarvikeketjuun. Riistasta tulee jaloste, jos esimerkiksi hirveltä nyljetään nahka pois. Näin ollen yksittäisten metsästäjien on laitonta myydä omaa paloiteltua osuuttaan leikatusta hirvestä yleisille markkinoille elintarvikeketjuun, jos lihaa ei ole todistettavasti tarkastettu (Evira 2012).

Jalostuspalveluyrityksissä eli rahtijalostamoissa (kuva 2) metsästäjät voivat jalostaa tarkastamatonta riistaa omaan tai lähipiiriin käyttöön. Rahtijalostamoissa ei voi samassa jalostuslinjassa käsitellä elintarvikeketjuun myytäviä elintarvikkeita.

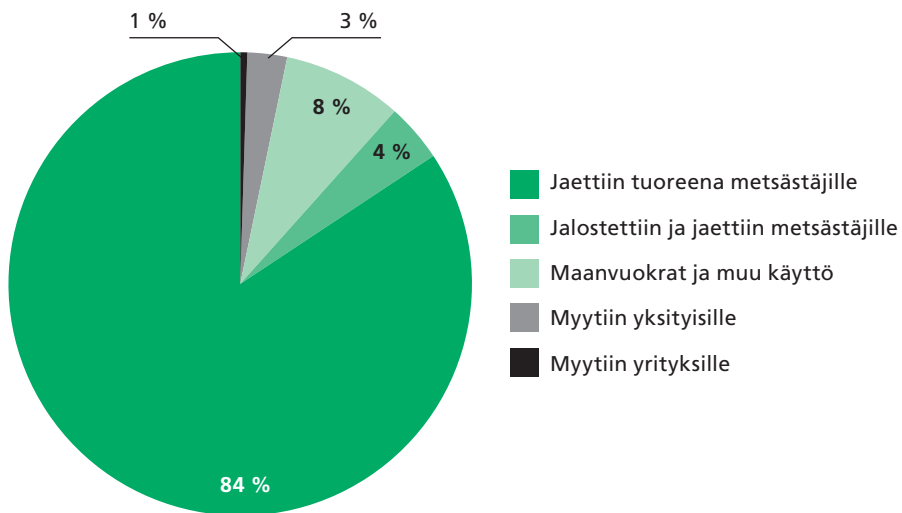

Kuva 2. Hirvenlihan tarjontaketjun toimijat.

5. Seurueet päättävät saaliinjaosta

5.1. Suuri osuus hirvisaaliista metsästäjille

Metsästäjät organisoituvat seurueiksi, joissa päätetään saaliinjaosta. Liha jaetaan ensisijaisesti seurueen jäsenille ja pieni osa saaliista käytetään muuhun tarkoitukseen, kuten lahjoitetaan maanvuokraajille tai myydään kustannusten kattamiseksi. Lähes 90 % hirvisaaliista jaetaan joko rahtijalostuspalveluyrityksen käsittelemänä tai tuoreena lihana seurueen jäsenille. Maanomistajille ja muille yhteistyötahoille annetaan noin 8 % ja myyntiin päätyy 4 % kokonaissaaliista (kuva 3).

Kuva 3. Seurueiden saaliinjako (n = 384 kpl seuroja, joissa käsiteltiin 1 186 000 kg hirvenlihaa).

Elintarvikeyrityksille metsästyseurueet ilmoittivat myyvänsä noin puoli prosenttia ja yksityishenkilöille vajaa kolme prosenttia saaliistaan. Toteutuneiden kauppojen myyntihinta oli keskimäärin noin 7 euroa/teuraskilo (Kankainen, M. ja Saarni, K., julkaisematon). Vain joka kymmenes seura myi yksityisille henkilöille, ja hyvin harva seurue 384 vastanneesta myi yrityksille lihaa.

Myyntien suhteen oli havaittavissa suuria alueellisia eroja, mikä vaikeuttaa luotettavaa arviointia koko Suomen tasolla, mutta kokonaisuudessa vähittäismarkkinoille ja ravintoloihin päätyvän riistalihan osuus on pieni. Myynti keskittyy alueille, joilla hirviä on paljon, metsästäjäkohtaiset saaliit ovat suuria ja riistaa vastaanottavia yrityksiä on lähellä. Miltei kaikki yrityksille myydyt hirvet ilmoitettiin Lapista, Oulusta, Kainuusta ja Pohjois-Pohjanmaalta, missä on suuria metsästyseuruekohtaisia lupamääriä, paljon hirviä ja riistaan erikoistuneita jalostusyrityksiä. Tämän artikkelin luvun 1 lopussa mainituissa haastatteluissa jalostusyritykset arvioivat, että jalostettava kotimaisen hirvenlihan määrä saattaa olla hieman esitettyä suurempi, mutta silti vähäinen.

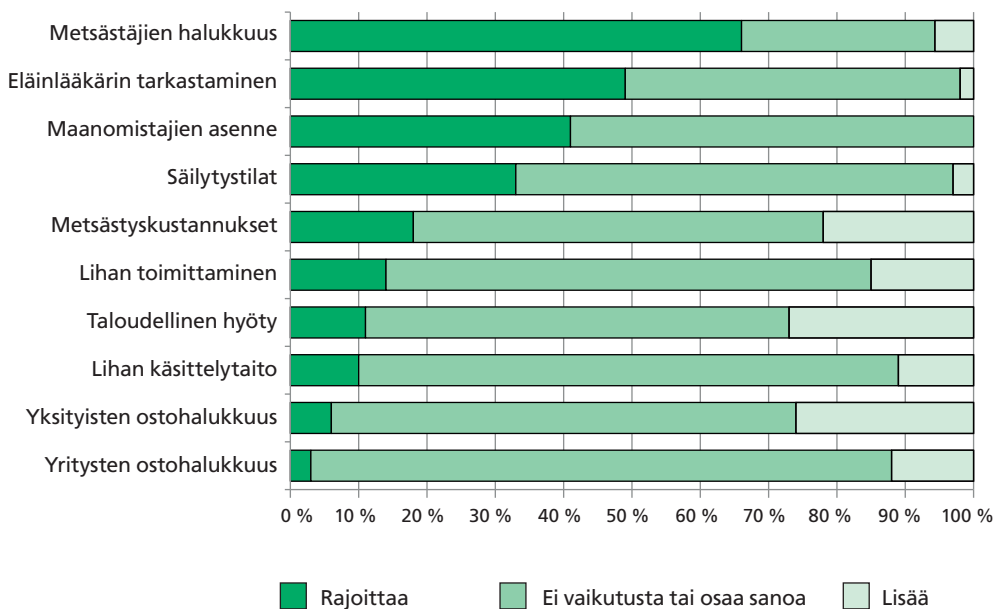
Vuonna 2010 hirviä kaadettiin 68 000 eläintä, joista yli puolet oli aikuisia. Hirvenmetsästyksen lihasaalis oli runsaat 9 miljoonaa kiloa. Metsästyksen osallistui kaiken kaikkiaan 127 000 metsästäjää, ja siihen käytettiin lähes 1,9 miljoonaa henkilötyöpäivää (Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos 2013).

5.2. Seurueen yhteishenkilöiden näkemykset lihan myyntiin vaikuttavista tekijöistä

5.2.1. Lihan myyntiä rajoittavia ja edistäviä asioita

Vaikka Suomessa pyydetään huomattava määrä riistaa, sitä ei ole saatavilla yleisiltä markkinoilta juuri lainkaan. Tästä syystä kyselyssä selvitettiin markkinoita rajoittavia tekijöitä. Yleisesti markkinoiden kokoa ohjaavat tuotantomäärät sekä hinnat. Riistan tarjontaketjussa saalismäärien ja myyntihinnan lisäksi (katso luvut 5.2.2 ja 5.2.3) monet muut seikat ohjaavat metsästyseurueiden myyntihalukkuutta.

Seurojen yhdyshenkilöiden mukaan metsästäjien haluttomuus rajoittaa eniten lihan myyntiä (kuva 4). Kun yksittäiset metsästäjät ovat seurueessa haluttomia myymään, on ristiriidattomampaa jakaa liha tasapuolisesti metsästäjien kesken. Myös vaadittavia eläinlääkärin tarkastustoimenpiteitä pidettiin yleisille markkinoille myyntiä rajoittavana tekijänä noin puolessa hirviseurueista. Tarkastukset vaikeuttavat myyntiä, ja riistaliha on helpompaa myydä esimerkiksi yksityisille kotitalouksille. Moni yhdyshenkilö arvioi lisäksi, että maanomistajat asennoituvat kielteisesti seurojen lihan myyntiin. Yhdyshenkilöt uskoivat, että hirvenlihan myynti saattaisi heikentää metsästäjien ja maanomistajien välistä suhdetta, jos hirvenlihaa myytäisiin ansaintatarkoituksessa. Kuitenkin myös yli puolet seurueista katsoi, ettei maanomistajien asenne vaikuta seurueen myyntipäätöksiin.

Kuva 4. Hirvenlihan myyntiä rajoittavia ja lisääviä tekijöitä prosentteina vastanneista seuroista (n = 382).

Useampi kuin joka viides seura oli sitä mieltä, että lihan myynnistä saatava taloudellinen hyöty sekä seuran kustannukset lisäävät seurueen halukkuutta myydä hirvenlihaa. Hirvenlihallalla rahoitetaan muun muassa lahtivajoja ja riistahoitoon liittyviä kustannuksia. Usea yhteyshenkilö mainitsi erikseen, että myynti liittyy usein seuran hetkelliseen taloudelliseen tilanteeseen ja lihaa myytiin vain poikkeustapauksissa, kulujen kattamiseen. Metsästyskustannusten todettiin sekä lisäävän että rajoittavan myyntiä. Toisaalta myynnillä katetaan metsästyksen aiheuttamia kustannuksia, mutta toisaalta myynti ei ole usein perusteltua, koska metsästyskustannukset ovat tavallisesti myyntihintaa suurempia, jolloin myös myyntihinnasta saatava hyöty koetaan liian pieneksi metsästäjäkohtaiseen lihan arvoon nähden (Kankainen, M. ja Saarni, K., julkaisematon).

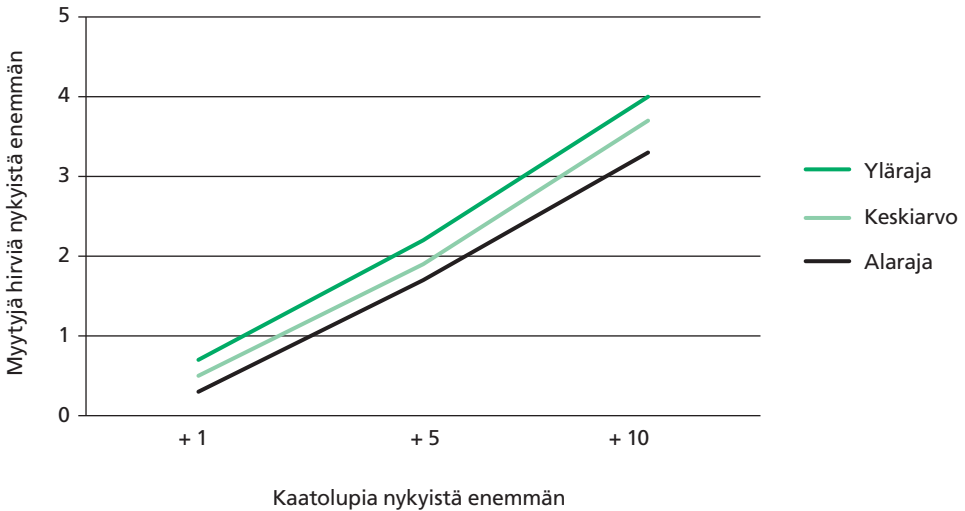
Myös hirvenlihan ostohalukkuus eli kysyntä lisäisi seurojen myyntihalukkuutta. Yksityisten asiakkaiden kysynnällä olisi yritysasiakkaita suurempi merkitys seurojen lihan myyntiin. Näin ollen markkinoille saattaisi tulla enemmän riistaa, jos kysyntä ja tarjonta kohtaisivat paremmin ja jos esimerkiksi yksityiset ihmiset tietäisivät, mistä riistaa voi ostaa. Lihan käsittelytaidon ei sen sijaan koettu vaikuttavan seurojen myyntimääriin.

5.2.2. Suuret saalismäärät kasvattavat myyntihalukkuutta

Yhteyshenkilöiden mielestä metsästäjät eivät halua myydä seurueen hirvisaaliista, koska omaa saalisosuutta pidetään riittämättömänä. Kuitenkaan suuretkaan kaatomäärät eivät kasvattaisi kaikkien seurojen myyntihalukkuutta, sillä vajaa kolmannes seuroista katsoi, ettei kaatoluvilla ole yhteyttä myyntimääriin. Seurat, joilla oli enemmän kaatolupia, myivät enemmän. Lisäksi

suurempia määriä hirviä metsästävät seurueet arvioivat myyntihalukkuuden kasvavan muita enemmän kaatomäärien noustessa.

Kuvassa 5 on esitetty keskimäärin, kuinka monta hirveä (1 hirvi(lupa) = 1 aikuinen tai 2 vasaa) seurueet olisivat valmiita myymään (pystyakseli), jos saisivat kaadettua nykyistä enemmän hirviä (vaaka-akseli). Saalismääristä johtuvan myyntihalukkuuden perusteella avoimille markkinoille myytäisiin hirveä metsästysseuroista arvioidun 50 tonnin sijasta noin 300 tonnia kun huomioidaan, että kaikki seurat eivät ole halukkaita myymään lainkaan, jos hirvisaalis-määrät olisivat 10 % suuremmat. Kuvan +1 tarkoittaa noin 10 % kokonaissaalismäärän kasvua, koska vuonna 2010 metsästysseurueilla oli keskimäärin noin 10 hirvenkaatolupaa. Jos kaatolupia Suomessa oli noin 100 000 (kuva 5), markkinoille päätyisi metsästäjien myyntihalukkuuden perusteella vastaavasi laskettuna noin 1,2 miljoonaa kiloa kotimaista hirveä. Lähes joka kymmenes seurojen yhteyshenkilöistä oli sitä mieltä, että kaatolupien pitäisi olla huomattavasti nykyistä suurempia, jotta myynti kasvaisi.

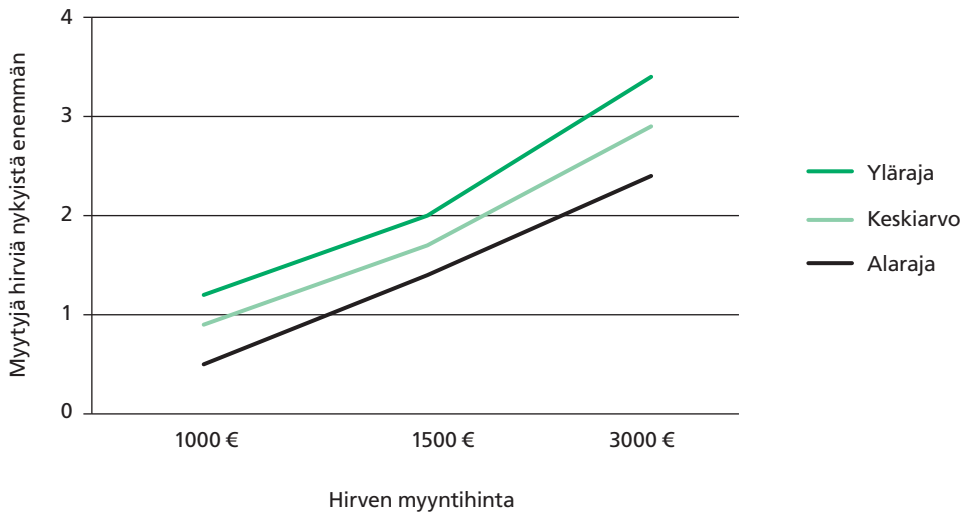
Kuva 5. Seurueiden arviot siitä, miten kaatomäärien kasvu vaikuttaisi myyntihalukkuuteen (kappaletta aikuista hirveä).

5.2.3. Myyntihinnalla vähäinen merkitys myyntihalukkuuteen

Kysynnän ja tarjonnan huonon kohtaamisen on todettu olevan eräs syy seurojen vähäisiin myyntimääriin. Myös hirvestä maksettavan hinnan noustessa metsästäjät olisivat oletettavasti halukkaita myymään enemmän. Useampi kuin joka kolmas seura arvioi kuitenkin, ettei myyntihinnalla ole yhteyttä myyntimääriin.

Noin kaksi kolmesta metsästysseurueesta oli valmis myymään yhteyshenkilöiden mukaan 10 % saaliista, jos aikuisesta hirvestä maksettaisiin tuhat euroa. Kyseinen hinta asetettiin

vastamaan kyseisenä vuonna toteutuneita kauppahintoja eli hintoja, joilla tukku/jalostusyri-tykset, ravintolat tai vähittäismyymälät olivat riistaa ostaneet. Kun otetaan huomioon, että kol- masosa seuroista ei myy hirvenlihaa, metsästysseurueet olisivat valmiita myymään siis noin 7 % kokonaishirvisaaliista yrityksille tai yksityisille, mutta myivät kuitenkin vain noin 4 % (kuva 6). Tämä tarkoittaa sitä, että kysyntä ja tarjonta eivät ole kohdanneet tai että markkinoil- le ei osteta enempää riistalihaa toteutuneeseen kauppahintaan.

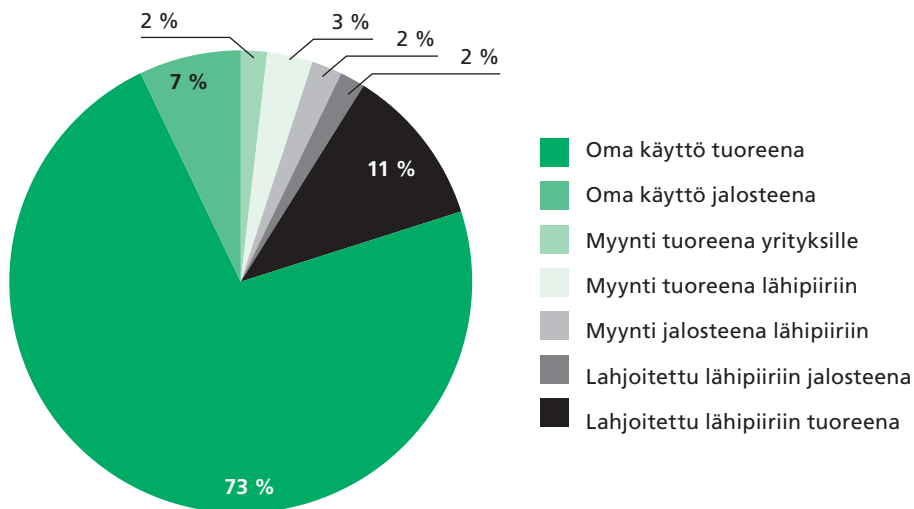
Kuva 6. Seurueiden arviot siitä, miten teuraseläimen myyntihinta vaikuttaisi myyntihalukkuuteen.

Edes hirvenlihan hinnan nousu 50 % ei kasvattaisi seurojen myyntihalukkuutta voi- makkaasti. Myyntiin saattaisi päätyä kuitenkin tuolloin yli 10 % kokonaissaaliista, mikä oli- si jo noin miljoona kiloa hirvenlihaa. Markkinalähtöisesti jopa epärealistinen, kolminkertai- nen myyntihinta lisäisi todennäköisesti hirvenlihan myyntiä siten, että 20–30 % hirvenlihasta päätyisi markkinoille. Eräät seuroista olivat sitä mieltä, että myyntihinnan pitäisi olla vielä huomattavasti 3 000 euroa korkeampi, mutta kaikilla seuroilla edes korkea myyntihinta ei kasvattaisi myyntihalukkuutta, mahdollisesti koska metsästäjäkohtainen kokonaishyöty jäisi kuitenkin kovin pieneksi.

6. Metsästäjien saaliin käyttö

6.1. Suurin osa lihasta kulutetaan metsästäjäkotitalouksissa, viidennes lähipiirissä

Metsästäjille jaettu kokonaishirvenlihamäärä oli vuonna 2010 arviolta noin 8 miljoonaa kiloa. Merkittävin osa hirviseurueen jäsenten omasta saalisosuudesta päätyy tuoreena lihana suoraan metsästäjien omaan käyttöön (kuva 7). Tämän lisäksi metsästäjät lahjoittavat noin 13 % ja myyvät 5 % saalistaan ystäville tai sukulaisille. Yli puolet metsästäjistä lahjoitti lähipiirilleen tuoretta lihaa. Lisäksi joka kymmenes metsästäjä myi tai vaihtoi muihin hyödykkeisiin tuoretta lihaa tuttavapiirissään.

Kuva 7. Metsästäjien saaliin käyttö (n = 1 310; määrä = 82 605 kg).

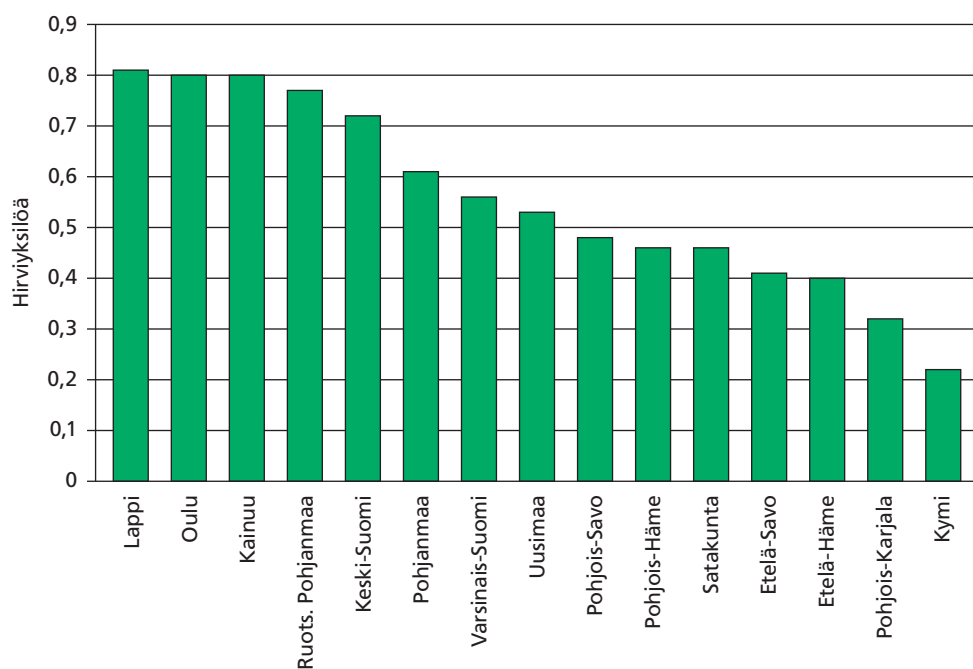
Jalostetun riistan määrä eriytettiin kyselystä, koska riistaa jalostettaessa sen arvo tarjontaketjussa kasvaa. Yli kymmenen prosenttia hirvenlihasta käsiteltiin rahtijalostusyrityksissä, joissa riistaa leikataan ja siitä jalostetaan leikkeleitä, makkaraa ja säilykkeitä. Suurin osa jalostetusta lihasta käytettiin metsästäjien omassa talouksissa, mutta osa myös lahjoitettiin tai myytiin ystäville.

Yrityksille myytävän lihan osuus jäi aineiston perusteella vähäiseksi, noin kahteen prosenttiin metsästäjien saaliista. Tämän artikkelin luvussa 1 mainittujen riistanjalostaja-haastattelujen perusteella arviot metsästäjien ja metsästysseurueiden yrityksille myytävistä lihamääristä ovat samaa suuruusluokkaa jalostajien käsittelemien tuotantomäärien kanssa. Yksittäiset metsästäjät myyvät metsästysseurueita suuremman määrän hirvenlihaa, vaikka esimerkiksi elintarvikelain säädännön puitteissa metsästysseurueiden olisi helpompaa myydä kokonaisia

hirviä ja järjestää vaadittavat tarkastukset. Syynä todennäköisesti onkin, että metsästyseurueiden saaliinjaossa metsästäjät eivät ole yhtä mieltä myynnistä, jolloin liha on sujuvaa jakaa metsästäjien kesken. Lisäksi metsästäjien on helppoa myydä pieniä määriä lihaa lähipiirilleen.

6.2. Metsästäjäkohtaiset saaliit vaihtelevat alueittain

Koska hirvenmetsästykseen osallistuu vuosittain vajaa 150 000 metsästäjää, keskimäärin hirvenmetsästäjä saa saaliikseen siis noin puolikkaan hirven. Hirvenmetsästäjän keskimääräinen saalisosuus luuttomana lihana oli vuonna 2010 noin 60 kiloa. Suurimmat metsästäjäkohtaiset saaliit saadaan Lapista, Koillismaasta ja Keski-Suomesta. Sen lisäksi, että kyseisillä alueilla hirvien määrä on pinta-ala kohtaan suuri, myös väestöä ja siten metsästäjiä on vähän (kuva 8).

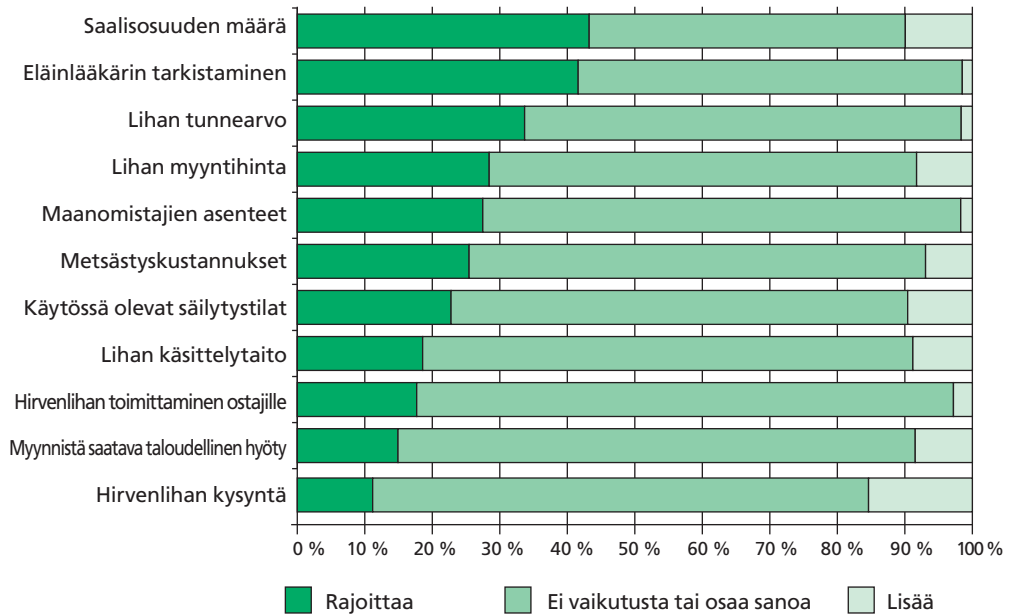

Kuva 8. Metsästäjäkohtaiset hirvisaaliit (suurin osallistujamäärä yksittäisessä seurueen metsästysohjelmassa jaettu vuosisaaliilla).

Vaikka metsästettyä hirvenlihaa on merkittävä määrä, metsästäjäkohtaisessa hirvenlihamäärässä, mikä oli noin 60 kiloa vuonna 2010, ei kuitenkaan ole ylijäämää, kun arvioidaan kotitalouksien kokonaislihankulutusta. Kotitalouksissa kulutettiin samana vuonna keskimäärin noin 76 kiloa lihaa (Lihatiedotus); metsästäjien kotitalouksissa muiden lihojen käyttöä korvataan riistalihalla.

6.3. Saalisosuudet ja hyöty liian pieniä myyntiä varten

Yksittäisten hirvenmetsästäjien kiinnostus saaliin myyntiin on heikkoa. Suurin osa, lähes 70 % metsästäjistä, kokee, että pienten riistamäärien myynnin taloudellinen hyöty on niin pieni, ettei lihaa kannata tai maksa vaivaa myydä. Kysyntää hirvenlihalla todennäköisesti olisi, koska kysynnän koettiin enemmänkin lisäävän myyntimääriä (kuva 9).

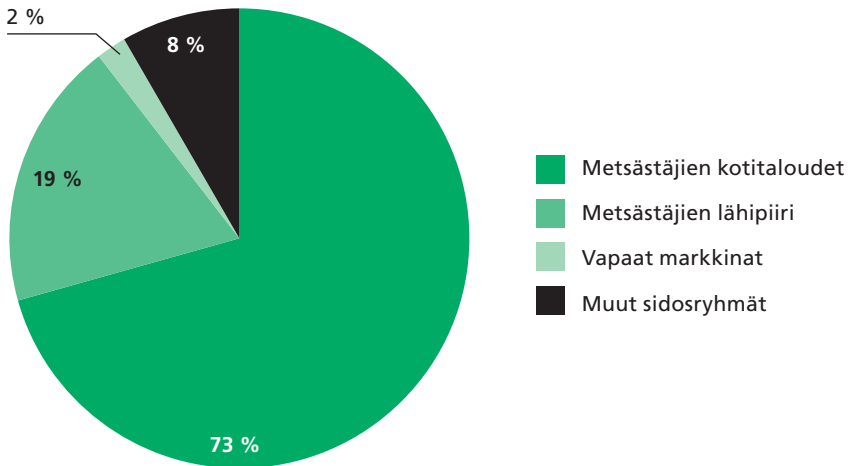

Kuva 9. Metsästäjien näkemys myyntiä rajoittavista ja lisäävistä tekijöistä, prosenttia vastanneista (n = 1 158).

Eniten metsästäjien mielestä myyntiä rajoittaa pienen saalisosuuden lisäksi eläinlääkärin tarkastustoimet, jotka molemmat rajoittavat myyntiä yli 40 %:n mielestä. Lihan tunnearvo tai metsästyskustannukset ovat myös merkittäviä myyntiä rajoittavia tekijöitä, koska ne koetaan myyntihintaa tärkeämmiksi. Maanomistajien asenne riistanlihan myyntiin vaikutti metsästäjistä 30 %:n myyntihalukkuuteen.

7. Hirvenlihan kulutus

Lopulta vain noin 2 % hirvenlihasta päätyy elintarvikeketjuun, ja loput riistasta syödään metsästäjien ja sidosryhmien kotitalouksissa (kuva 10). Kotimaista hirveä oli 2010 tarjolla vapail- la markkinoilla noin 200 000 kiloa. Tuodun villin / Suomen hirvenlihan määrä on lisäänty- nyt. Vuonna 2010 hirvenlihaa tuotiin Suomeen noin 150 000 kiloa, kun vuonna 2012 tuonnin määrä oli yli 300 000 kiloa. Lisäksi markkinoille tuodaan yli puoli miljoonaa kiloa tarhattua saksanhirveä.

Kuva 10. Hirvenlihan kulutuksen jakautuminen käyttöryhmittäin.

8. Yhteenveto ja päätelmät hirvenlihamarkkinoiden lisäämiseksi

Usein ihmetellään ja toivotaan, että kotimaista riistaa olisi paremmin saatavilla. Riistasta saatava hyöty ja arvo kasvavat, jos riistaa voidaan jakaa suurelle määrälle kuluttajia. Vuoden 2010 kyselyn perusteella noin 6,4 miljoonaa kiloa (Mkg) kulutettiin metsästäjien kotitaloudessa, 1,7 Mkg metsästäjien lähipiirin kotitaloudessa, 0,7 Mkg sidosryhmien kotitalouksissa ja noin 0,2 Mkg päätyi yleisille markkinoille.

Jos kotimaista riistaa halutaan markkinoille enemmän, metsästäjäkohtaisten saalismäärien eli riistamäärien tulisi kasvaa. Tämä on käytännössä vaikeaa, koska esimerkiksi hirven aiheuttamat vahingot lisääntyvät hirvikantojen kasvaessa. Myyntiä rajoittavat metsästäjien kustannukset ja tunnearvo tulisivat todennäköisesti vähenemään, samalla kun metsästäjä- ja metsästysseuruekohtaiset saalismäärät kasvaisivat. Myös riistan logistiset ketjut ja jalostusyritysten tehokkuus paranisivat myyntimäärien lisääntyessä, samalla kun elintarvikelainsäädännön velvoitteisiin olisi helpompaa sopeutua.

Kaupankäyntiä nykyisellään rajoittavaa elintarvikelainsäädäntöä tulisi muuttaa siten, että metsästysseurojen ja yksittäisten metsästäjien olisi sallittua myydä pieniä, kokonaisuudesta hirvestä leikattuja pieniä eriä, tai jopa pidemmälle prosessoituja jalosteita, elintarvikeketjulle. Tai kaupankäynnille tulisi hakea nykyisestä poikkeavia kanavia; esimerkiksi yksityishenkilöiden välisiä kaupparatkaisuja, koska suoramyynni yksityishenkilöille ei ole kiellettyä. Tarjonta markkinoilla voisi myös kasvaa, jos esimerkiksi riistanjalostusyritykset voisivat lisätä kysynnän ja tarjonnan kohtaamista, esimerkiksi tarjoamalla metsästysseuroille erilaisia logistisia mahdollisuuksia toimittaa riistaa yrityksille sekä viestimällä ostohalukkuudesta. Riistan myyntihinnan nostaminen siten, että tarjonta kasvaa, ei vaikuta markkinalähtöisesti mahdolliselta ratkaisulta. Maanomistajien ja metsästäjien tulisi päästä yhteisymmärrykseen riistan hyödyntämisestä myös markkinoille tapahtuvaan myyntiin.

Kiitokset

Tutkimukseen osallistuneet metsästysseurojen yhteyshenkilöt ja metsästäjät, Tuomo Pispala ja Sauli Härkönen MKJ/Riistakeskus, Mikko Toivola Varsinais-Suomen riistanhoitopiiri, Markku Onnela Agropolis Oy, riistanjalostusyritykset Kylmänen Oy, Polarica AB, Lihatuokku Veijo Votkin Oy, Metsärannan Liha, Palvi & Savupalvelu Heikkilä Oy, Someron Palvimyynti Oy ja Makuliha Oy.

Viitteet

- Aarnio, J. & Härkönen, S. 2007. Hirvestä hyötyjä ja kustannuksia. *Metsätieteen aikakauskirja* 2/2007, s. 101–106, Evira 2013. Tarkastamaton luonnonvarainen riistan liha. <http://www.evira.fi/portal/fi/elintarvikkeet/valmistus+ja+myynti/lihantarkastus/tarkastamaton+luonnonvarainen+riista/>. [Luettu 7.8.2014].
- Koskela, T. & Nygrén, T. 2002. Hirvenmetsästyseurueet Suomessa vuonna 1999. *Suomen Riista* 48: 65–79. Lihatie-dotus. Lihan kulutus Suomessa kg/hlö. http://www.lihatiedotus.fi/www/fi/tilastot/lihan_kulutus_suomessa.php. [Luettu 7.8.2014].
- Nygrén, T. 2009. *Suomen hirvikannan säätely – biologiaa ja luonnonvarapolitiikkaa*. Väitöskirja, Joensuun yliopisto. 117 s.
- Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos 2013. Metsästys 2012. *Riista- ja kalatalous – Tilastoja 4/2013*. 36 s.
- Saarni, K., Honkanen, A. & Setälä, J. 2007. Suurtalouksien poron ja hirven käyttö vuonna 2005. *Riistan tutkimuksen tiedote* 213: 1–9.
- Toivonen, A.-L. 2009. Suomalainen metsästäjä. *Riista- ja kalatalous – Selvityksiä* 19/2009. 22 s.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto 2005. Hirvikannan säätelyjärjestelmä. Tarkastuskertomus 100/2005. Valtiotalouden tarkastusvirasto.

LIITE. Menetelmä ja aineistokuvaus

Kaksiosainen hirvenlihan käyttöä koskeva kysely lähetettiin 792 seurueelle. Niiden yhteishenkilöille toimitettiin sekä seurueen hirvenlihan käsittelyä koskeva kysely että seurueen jäsenille tarkoitettut kyselylomakkeet, joihin yksittäiset metsästäjät vastasivat. Kyselyn perusjoukkona käytettiin vuoden 2010 hirvenkaatorekisteriä (hirkortti) ja aineistoa täydennettiin vuoden 2011 hirvenlupahakemusrekisterillä.

Otos poimittiin lähettämällä kyselyt suhteutettuina eri riistanhoitopiirien saalismääriin, jotta hirvisaaliin käytön alueelliset erot tulisivat huomioituiksi tarkastelussa mahdollisimman luotettavasti (taulukko 1). Otoksen valinnassa painotettiin lisäksi seurueita, joille oli myönnetty tavallista enemmän kaatolupia. Tavoitteena oli saada riittävästi vastauksia ja luotettava käsitys suurtenkin hirviseurueiden lihankäytöstä, koska suurien seurueiden kautta kulkeutuu lihaa kulutukseen. Vastanneiden seurojen kaatomäärät olivat oletetusti perusjoukkoa, eli keskimääräistä seuruetta, suuremmat (taulukko 2). Näin ollen havaintoaineiston keskiarvot eivät suoraan kuvaa perusjoukkoa. Hirvenlihan käyttöä tarkasteltiin jakamalla metsästysseurueiden lihan käyttö kolmeen seuruekokoluokkaan. Lihan käyttöä painotettiin lupaosuuksien perusteella kunkin ryhmän keskiarvovastaukseen pohjautuen (taulukko 3).

Seurakohtaisia yhteyshenkilöiltä saatuja saaliin määrää ja käyttöä koskevia vastauksia saatiin 450. Näiden seurojen yhteenlaskettujen kaadettujen hirvien määrä oli 9 696, mikä on noin 15 % kyseisen vuoden saalismäärästä. Metsästäjäkohtaisia saaliin käyttöön liittyviä vastauksia saatiin kaikkiaan noin 1 460.

Taulukko 1. Perusjoukko ja kyselyn vastauksina saatu havaintoaineisto riistanhoitopiireittäin.

	Perusjoukko (Metsästys 2010)		Havaintoaineisto		
	Metsästäjiä	Saalis kpl	Saalis kpl	Yhteys- henkilöiltä	Metsästäjiltä
Lappi	18 000	13 109	2 161	97	273
Oulu	16 600	12 573	2 130	65	267
Etelä-Häme	4 300	1 530	119	9	55
Etelä-Savo	7 800	3 710	409	32	113
Kainuu	8 600	6 427	809	43	139
Keski-Suomi	7 400	4 630	417	26	51
Kaakkois-Suomi	8 300	2 407	273	19	52
Pohjanmaa	10 100	5 401	1 342	36	130
Pohjois-Häme	4 700	1 935	194	14	61
Pohjois-Karjala	7 200	2 230	121	13	34
Pohjois-Savo	7 200	3 976	381	29	99
Rannikko-Pohjanmaa	4 500	3 104	541	15	14
Satakunta	7 100	2 576	302	17	102
Uusimaa	9 800	2 708	259	21	26
Varsinais-Suomi	5 800	2 107	238	14	42
Yhteensä	127 400	68 423	9 696	450	1 458

Taulukko 2. Hirviseuruevastausten perusjoukko ja havaintoaineisto.

	Yläkvartiili	Keskiarvo	Alakvartiili	Varianssi	Moodi	Mediaani
Perusjoukon kaatoluvat	12	10	4	105	4	7
Havaintoaineiston kaatomäärät	20	17	7	221	6	12

Taulukko 3. Havaintoaineisto jaettiin kolmeen ryhmään kaatolupamäärien perusteella ja vastaukset painotettiin lupien osuudlla kokonaissaaliista (perusteella) kuvaamaan kyseisen kokoisten seurueiden hirvenlihankäyttöä.

Hirvikortti 2010	Perusjoukko			Havaintoaineisto	
	Lupia per seurue	Seurueita kpl	Lupien osuus	Vastauksia kpl	Vastauksia kg
Pienet	1–10	3 498	34,5 %	119	103 222
Keskisuuret	10–21	1 125	32,3 %	162	309 458
Suuret	21–130	511	33,2 %	152	742 470
Yhteensä		5 134	100%	433	1 155 150

Itella Green

JULKAISIJA

Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos

Viikinkaari 4

PL 2

00791 Helsinki

Puh. 0295 301 000

www.rktl.fi